

Marzena Tatarska

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

UTRATA WARTOŚCI ZAPASÓW – ODPISY AKTUALIZUJĄCE I ICH WPŁYW NA ODROZCZONY PODATEK DOCHODOWY

1. Wstęp

Rzeczowe aktywa obrotowe stanowią istotny potencjał jednostek prowadzących działalność wytwórczą i handlową, dlatego przybliżenie zagadnień związanych z utratą ich wartości oraz jej skutkami bilansowymi i podatkowymi wydaje się zasadne. Zgodnie z ustawą o rachunkowości (art. 28 ust.1. pkt 6.), poszczególne składniki rzeczowych aktywów obrotowych wycenia się według cen nabycia lub kosztów wytworzenia nie wyższych od cen ich sprzedaży netto na dzień bilansowy, z zachowaniem zasady ostrożności [Ustawa o rachunkowości...]. Wszelkie zmniejszenia wartości użytkowej lub handlowej składnika aktywów, w tym zapasów, muszą zostać uwzględnione w wyniku finansowym jednostki, poprzez dokonanie aktualizacji ich wartości. Odpisy aktualizujące wartość zapasów z tytułu utraty wartości tworzą przejściowe różnice między wynikiem finansowym brutto ustalonym zgodnie z prawem bilansowym a podstawą opodatkowania obliczoną w myśl przepisów prawa podatkowego. Należy je wykazywać na dzień bilansowy jako aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego. W artykule przedstawiono przyczyny utraty wartości zapasów ze zwróceniem szczególnej uwagi na konieczność tworzenia odpisów aktualizujących, najważniejsze problemy związane z ich ewidencją oraz ich wpływ na odroczonego podatek dochodowy.

2. Przesłanki świadczące o utracie wartości zapasów

Zgodnie z zasadą ostrożności, aby prawidłowo wycenić zapasy jednostki, konieczne jest ustalenie, czy cena nabycia lub koszt wytworzenia tych zapasów nie są

wyższe od ceny sprzedaży netto, czyli ceny możliwej do uzyskania za dany składnik aktywów na dzień bilansowy, pomniejszonej o podatek VAT, akcyzę, koszty związane z przystosowaniem składnika aktywów do sprzedaży i dokonaniem tej sprzedaży, udzielone rabaty, opusty i inne zmniejszenia, a powiększonej o należną dotację przedmiotową [Ustawa o rachunkowości...]. Zaistnienie takiej sytuacji wymusza zaktualizowanie wartości zapasów do poziomu niższej ceny sprzedaży netto.

Tabela 1. Czynniki powodujące utratę wartości zapasów

Materiały	Produkty gotowe	Towary
Czynniki wewnętrzne:		
utrata wartości: uszkodzenie lub zniszczenie w wyniku niewłaściwego składowania lub transportowania		
utrata przydatności związana z utratą pożądaných właściwości fizykochemicznych, np. przedterminowanie, zepsucie, zeschnięcie		
zaleganie materiałów zbędnych z powodu zaniechania produkcji wyrobów, do których były wcześniej wykorzystywane	niedoszacowanie lub przekroczenie kosztów produktów wytwarzanych przez dłuższy czas na indywidualne zamówienie	nietrafione, nadmierne zakupy
nadmierne zapasy materiałów, przekraczające potrzeby jednostki		wzrost szacowanych kosztów przygotowania sprzedaży lub kosztów niezbędnych do doprowadzenia sprzedaży do skutku
Czynniki zewnętrzne:		
wahania kursów na giełdach towarowych ropy, węgla, stali mogą wymuszać obniżkę rynkowych cen zapasów		
	wzrost konkurencji	
	postęp technologiczny	
	zmiana mody	
	zmiana gustów klientów	

Źródło: opracowanie własne.

Aby wyodrębnić składniki zapasów, które w wyniku obniżenia wartości muszą ulec przeszacowaniu, konieczne jest przeprowadzenie inwentaryzacji, ponieważ niektóre z zapasów mogły całkowicie utracić swoją wartość użytkową, a w związku z tym muszą zostać wyksięgowane z ewidencji. Mogą to być zapasy, które uległy zniszczeniu w wyniku przyczyn losowych, niezwiązanych z ogólnym ryzykiem prowadzenia działalności gospodarczej. Z kolei, gdy utrata wartości jest związana z ogólnym ryzykiem prowadzenia działalności, wówczas należy dokonać odpisu aktualizującego wartość tych zapasów do wysokości możliwej do uzyskania ceny sprzedaży netto (a w razie niemożności jej ustalenia – do ustalonej w inny sposób

wartości godziwej). Jeżeli jednostka w trakcie roku obrotowego zauważy, że istnieją jakiegokolwiek przesłanki wskazujące, że mogła nastąpić utrata wartości któregoś ze składników rzeczowych aktywów obrotowych, zarówno pochodzących z wewnętrznych źródeł informacji, jak i płynących z otoczenia, i oceni, że nie przyniesie on w przyszłości w zdecydowanej części lub w całości przewidywanych korzyści ekonomicznych, to powinna dokonać odpisu aktualizującego. Na dzień bilansowy musi to zrobić obligatoryjnie.

Według art. 26 Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 2 Zapasy, odpisanie wartości zapasów do poziomu ich wartości netto możliwej do uzyskania odbywa się na zasadzie odpisów indywidualnych, tzn. nie można opierać się na klasyfikacji zapasów i dokonywać odpisów aktualizujących wszystkich produktów lub towarów zbiorczo. W niektórych okolicznościach jednak można pogrupować podobne lub powiązane ze sobą pozycje zapasów [*Międzynarodowy Standard... 2002*].

Najważniejsze czynniki powodujące utratę wartości rzeczowych składników aktywów obrotowych, z rozgraniczeniem na materiały, produkty gotowe i towary, przedstawiono w tab. 1.

3. Ewidencja księgową utraty wartości zapasów

Ustawa o rachunkowości (art. 34 ust. 5.) nakazuje zaliczenie odpisów aktualizujących wartość rzeczowych składników aktywów obrotowych w związku z utratą lub zmniejszeniem ich wartości oraz wyceną według cen sprzedaży netto zamiast cen nabycia (zakupu) lub kosztów wytworzenia odpowiednio do pozostałych kosztów operacyjnych, kosztów wytworzenia lub kosztów sprzedaży [Ustawa o rachunkowości ...]. Z kolei MSR 2 w art. 31 nie wskazuje szczegółowo, gdzie należy odnieść koszty odpowiadające odpisom aktualizującym, zaznaczając, że ujmuje się je jako koszty okresu, w którym odpis lub straty miały miejsce [*Międzynarodowy Standard... 2002*].

Po nowelizacji ustawy odpisy aktualizujące z tytułu utraty wartości zapasów nie obciążają bezpośrednio konta przecenianego zapasu (materiały, produkty gotowe czy towary), lecz są księgowane na specjalnie utworzonym w tym celu koncie korygującym, w korespondencji z kontem Pozostałe koszty operacyjne.

Wartość rzeczowych aktywów obrotowych wykazuje się w bilansie według cen nabycia lub kosztów wytworzenia nie wyższych od ich cen sprzedaży netto, skorygowanych o odchylenia od cen ewidencyjnych i o odpisy aktualizujące ich wartość z tytułu utraty wartości. W przypadku gdy jednostka do wyceny stosuje stałe ceny ewidencyjne, na dzień bilansowy wartość zapasów należy doprowadzić do rzeczywistych cen nabycia lub zakupu. W tym przypadku odpis aktualizujący wartość oznacza odchylenia od cen ewidencyjnych i powinien być zaliczony do kosztów wytworzenia sprzedanych produktów (jeśli dotyczy materiałów, produktów w toku i produktów gotowych) lub kosztów sprzedaży (w odniesieniu do towarów) [*Ko-*

mentarz do... 2002, s. 70]. Odchylenia te nie są skutkiem utraty wartości użytkowej lub handlowej zapasów.

Gdy zachodzi duże prawdopodobieństwo, że posiadane przez jednostkę zapasy nie przyniosą w przyszłości korzyści z powodu utraty wartości, należy dokonać odpisu aktualizującego ich wartość wykazaną w księgach rachunkowych do możliwych do uzyskania cen sprzedaży netto. Utrata wartości zapasów wymusza obniżenie ich cen do poziomu poniżej ceny nabycia lub kosztu wytworzenia. Konto Odpisy aktualizujące jest kontem korygującym do odpowiedniego konta zapasów. Saldo kredytowe tego konta oznacza, że o taką wartość należy pomniejszyć wartość zapasów. Odpis pozostaje na koncie przez cały czas zalegania zapasów, które były objęte aktualizacją z tytułu utraty wartości. W rachunku zysków i strat wartość tę należy wykazać w pozycji Aktualizacja wartości aktywów niefinansowych w grupie obejmującej pozostałe koszty operacyjne. Dlatego też logiczne jest odnośzenie skutków aktualizacji wartości rzeczowych składników aktywów obrotowych z tytułu utraty wartości na konto Pozostałe koszty operacyjne, mimo że ustawa daje możliwość zaksięgowania tych odpisów w ciężar konta Koszt wytworzenia sprzedanych wyrobów gotowych lub kosztów sprzedaży.

Jeżeli jednostka nie prowadzi ewidencji składnika aktywów obrotowych, np. materiałów, ze względu na zbyt wysokie koszty ich magazynowania, i dostarczane materiały w dniu dostawy są odpisywane w koszty, to do kosztów sprzedaży zalicza się właśnie odpisy aktualizujące wartość tych zapasów.

Należy wspomnieć o możliwości odwrócenia odpisu aktualizującego w przypadku, gdy ustanie przyczyna, dla której odpis został dokonany. Jest to sytuacja występująca sporadycznie, ponieważ odpisy aktualizujące wartość zapasów z tytułu utraty wartości najczęściej są nieodwracalne. Według ustawy o rachunkowości (art. 35 c), całość lub odpowiednia część dokonanego poprzednio odpisu zwiększa wartość danego składnika zapasów i podlega zaliczeniu do pozostałych przychodów operacyjnych [Ustawa o rachunkowości ...]. Natomiast według MSR 2 art. 31, odwrócenie odpisu wartości zapasów, wynikające ze zwiększenia ich wartości netto możliwej do uzyskania, powinno zostać ujęte jako zmniejszenie kwoty zapasów ujętych jako koszt okresu, w którym odwrócenie odpisu wartości miało miejsce [Międzynarodowy Standard... 2002]. Rozbieżność wynika z tego, że MSR nakazują ujmowanie odpisów jako kosztów okresu, w którym odpis lub straty miały miejsce.

4. Odpisy aktualizujące wartość zapasów a odroczony podatek dochodowy

Rzeczowe składniki aktywów obrotowych, które z różnych przyczyn utraciły swoją wartość i zostały od razu przekazane do likwidacji, jak już wcześniej wspomniano, nie muszą podlegać odpisom aktualizującym. W takim przypadku wartość

zapasów odpisana w koszty działalności lub straty nadzwyczajne będzie stanowiła koszt (koszt uzyskania przychodów) również pod względem podatkowym.

Problem pojawia się wtedy, gdy dokonujemy odpisu aktualizującego wartość zapasów z tytułu utraty wartości, a zapasy te zalegają w magazynie. Przy ustalaniu wyniku brutto odpis ten wykazujemy w pozycji Aktualizacja wartości zapasów w związku z czym kwota ta wpływa na wynik finansowy brutto. Prawo podatkowe zaś nie zalicza odpisów aktualizujących do kosztów uzyskania przychodów, dlatego wartość bilansowa aktywów jest inna od wartości podatkowej. Wartość podatkowa zapasów to kwota, która w przyszłości pomniejszy podstawę obliczenia podatku dochodowego. Wartość materiałów i towarów w cenie nabycia lub koszt wytworzenia wyrobów gotowych będzie można zaliczyć do kosztów uzyskania przychodów dopiero wtedy, gdy uzyska się z nich korzyści ekonomiczne, czyli w momencie sprzedaży towarów i produktów lub zużycia materiałów [Ustawa o podatku ...]. Wynika z tego, że odpisy aktualizujące tworzą przejściowe różnice między wynikiem finansowym brutto a podstawą opodatkowania. Przed nowelizacją ustawy o rachunkowości obowiązywał przepis, w myśl którego na przejściową różnicę z tytułu podatku dochodowego od osób prawnych lub fizycznych, spowodowaną odmiennością uznania kosztu za poniesiony przez ustawę o rachunkowości i przez przepisy podatkowe, tworzono rezerwę na tę różnicę. W przypadku ujemnej różnicy (gdy wartość bilansowa aktywów jest niższa od podatkowej) można było, aczkolwiek nie obowiązkowo, traktować je jako czynne rozliczenia międzyokresowe, o ile istniała możliwość ich rozliczenia w przyszłości. W znowelizowanej ustawie określono, że jeżeli wystąpią przejściowe różnice między wykazaną w księgach wartością aktywów a ich wartością podatkową, jednostka obowiązkowo musi ustalić aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego (przy uwzględnieniu zasady ostrożności), w wysokości kwoty przewidzianej w przyszłości do odliczenia od podatku dochodowego w związku z ujemnymi różnicami przejściowymi, które w przyszłości spowodują zmniejszenie podstawy obliczenia podatku dochodowego, gdy składnik aktywów zostanie zrealizowany. Aktywa podatkowe są ustalane, gdy koszty danego roku w ujęciu księgowym są wyższe od kosztów uzyskania przychodów. Różnice, powstające w wyniku dokonywania odpisów aktualizujących, mają charakter przejściowy, ponieważ ich źródłem jest przesunięcie w czasie pomiędzy uwzględnieniem w rachunku „księgowym” i „podatkowym” poniesionych kosztów [Gierusz 2001, s. 63].

Przyjęte przez znowelizowaną ustawę o rachunkowości bilansowe podejście do odroczonego podatku dochodowego od osób prawnych wymusza ujęcie w bilansie spodziewanego w przyszłości potrącenia z podatku dochodowego. Ustalenie różnicy przejściowej jest najistotniejszą kwestią w podejściu bilansowym do odroczonego podatku dochodowego, ponieważ od właściwego ustalenia wartości podatkowej aktywów, w tym wypadku zapasów, będzie zależeć wynik finansowy netto jednostki za dany okres sprawozdawczy i okresy następne.

Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego ustala się jako iloczyn wartości ujemnej różnicy przejściowej i stawki podatku dochodowego obowiązującej w roku, w którym wpłyną one na obniżenie podatku dochodowego. Powiększa się je o korzyści podatkowe, które w przyszłości przyniosą odliczenia straty podatkowej. Aktywa te można wykazać w bilansie wtedy, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że w następnym okresie sprawozdawczym jednostka osiągnie dochód podatkowy pozwalający na potrącenie od niego zarówno ujemnych różnic przejściowych, jak i ewentualnej straty podatkowej.

Dokonywanie odpisów aktualizujących wartość zapasów w związku z utratą ich wartości, a co za tym idzie powstaniem ujemnej różnicy przejściowej, przedstawiono na przykładzie.

Przykład

Jednostka wyprodukowała 500 szt. wyrobów gotowych o wartości 50 000 zł (ewidencja według rzeczywistego kosztu wytworzenia). Na podstawie przeprowadzonej inwentaryzacji wykazano, że zapasy te przez sześć miesięcy zalegają w magazynie, ponieważ nie znajdują nabywców. Badania rynkowe wykazały, że produkty te nie cieszą się już taką popularnością jak wcześniej, ponieważ zmieniły się gusta odbiorców. Można je sprzedać, ale po obniżonej cenie.

1. W związku z tym jednostka dokonała odpisu aktualizującego wartość wyrobów gotowych, doprowadzając ją do możliwej do uzyskania ceny sprzedaży netto. Koszt wytworzenia 1 szt. – 100 zł

Cena sprzedaży netto możliwa do uzyskania – 70 zł za szt.

Księgowanie jest następujące:

Wn Konto: Pozostałe koszty operacyjne – 15 000 zł

Ma Konto: Odpisy aktualizujące wartość wyrobów gotowych – 15 000 zł

Dokonany dpis nie stanowi na razie kosztu uzyskania przychodu i dlatego na dzień bilansowy konieczne jest ustalenie różnicy przejściowej.

Tabela 2. Ustalenie aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego na dzień 31 grudnia 200X r.

Pozycja bilansowa	Wartość bilansowa	Wartość podatkowa	Ujemna różnica przejściowa	Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego
I. Wyroby gotowe a) według kosztu wytworzenia 50 000 zł b) utrata wartości 15 000 zł	35 000 zł	50 000 zł	15 000 zł	2850 zł (15 000 zł · 19% – stawka podatku)

Źródło: opracowanie własne.

2. W następnym roku sprzedano 300 szt. wyrobów w cenie sprzedaży netto 80 zł za sztukę.

Wn Konto: Rozrachunki z odbiorcami i dostawcami – 29 280 zł

Ma Konto: Rozrachunki z US z tytułu podatku VAT – 5280 zł

Ma Konto: Przychody ze sprzedaży wyrobów gotowych – 24 000 zł

Jednostka osiągnęła przychód w wysokości 24 000 zł, w związku z czym do kosztów uzyskania przychodów można zaliczyć już pierwotną wartość tych wyrobów gotowych, czyli 30 000 zł.

Wn Konto: Koszt wytworzenia sprzedanych wyrobów gotowych – 30 000 zł

Ma Konto: Wyroby gotowe – 30 000 zł

Odpis aktualizujący można zaliczyć do kosztów wytworzenia sprzedanych wyrobów gotowych, gdy nastąpiła sprzedaż produktów, których wartość została zaktualizowana we wcześniejszych okresach sprawozdawczych. Aby ustalić koszt wytworzenia tych wyrobów, rozlicza się dokonany wcześniej odpis aktualizujący ich wartość, traktowany podobnie jak odchylenia od cen ewidencyjnych.

Wysokość odpisu aktualizującego przypadającego na sprzedane wyroby gotowe – 9000 zł

$$\frac{30\,000\ \text{zł} \cdot 15\,000\ \text{zł}}{50\,000\ \text{zł}}$$

Wn Konto: Odpisy aktualizujące wartość wyrobów gotowych – 9000 zł

Ma Konto: Koszt wytworzenia sprzedanych wyrobów gotowych – 9000 zł

Odpisy aktualizujące z tytułu utraty wartości wyrobów gotowych stanowią koszt podatkowy dopiero w momencie sprzedaży tych produktów.

Jak można zauważyć na podstawie powyższych rozważań, dokonywanie korekty wartości zapasów, mające na celu urealnienie ich historycznej wartości, przysparza wielu problemów, a mianowicie konieczne jest [*Komentarz do znowelizowanej ... 2002, s. 75*]:

1) ustalenie wysokości odpisu aktualizującego, wymagające analizy wartości poszczególnych składników rzeczowego majątku obrotowego, a następnie porównanie jej z wartościami rynkowymi; w przypadku ich braku przyjęcie wartości godziwej;

2) przekazanie tej informacji działom finansowo-księgowym w celu ujęcia tej korekty w księgach rachunkowych;

3) ujmowanie skutków przeszacowania osobno na potrzeby bilansowe i podatkowe, zarówno w momencie jej naliczenia, jak i w momencie sprzedaży lub likwidacji danego składnika rzeczowych aktywów obrotowych.

5. Podsumowanie

Najważniejszym problemem, pojawiającym się w związku z utratą wartości rzeczowych składników aktywów obrotowych, są odpisy aktualizujące z tytułu utraty wartości, których to odpisów jednostka zobowiązana jest dokonać, gdy istnieje prawdopodobieństwo, że poszczególne składniki zapasów nie przyniosą w przyszłości spodziewanych korzyści ekonomicznych. Z praktyki wiadomo, że jednostki niechętnie dokonują odpisów aktualizujących, ponieważ jest to pracochłon-

ne i, co najważniejsze, odpisy te tworzą przejściowe różnice między wynikiem brutto a podstawą opodatkowania. To zaś wymusza ustalenie aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Korzystniejsze niż tworzenie odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości wydaje się zatem jak najszybsze upłynnienie zalegających w magazynach zapasów poprzez sprzedaż ich po obniżonych cenach bądź pozbycie się ich i zlikwidowanie.

Literatura

Gierusz J., *Zmiany w ustawie o rachunkowości 2001/2002*, ODDK, Gdańsk 2001.

Komentarz do znowelizowanej ustawy o rachunkowości, red. B. Lisiecka-Zajac, E. Walińska, J. Hryniuk, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 2002.

Międzynarodowy Standard Rachunkowości MSR 2 „Zapasy”, Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, IASCF, Warszawa 2002.

Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (DzU 2000 nr 54, poz. 654 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (DzU nr 121, poz. 591 z późn. zm.).

THE DEPRECIATION OF MATERIAL VALUES OF TURNOVER ASSETS – REASSESSMENT OF TURNOVER ASSETS VERSUS THE DEFERRED INCOME TAX

Summary

In the article there are introduced the most important problems concerning the depreciation of material values of turnover assets: materials, products and commodities. According to the Accountancy Law, companies must execute reassessments which will update values of those assets.

However, regulations of balance law differ from regulations of tax law in this sphere which influences the deferred income tax, therefore this issue was described thoroughly in the article.